

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК(UDC)94:[378.6:271.2(477)

МАСЛІЙЧУК В. Л.

**ЦЕРКВА В СЛОБІДСЬКИХ ПОЛКАХ
20-х - ПОЧАТКУ 60-х рр. XVIII ст.:
«КОНФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ» ТА ОСВІТА**

У статті йдеться про упорядкування та «конфесіоналізацію» Білгородської єпархії у 40-х - 60-х рр. XVIII ст., особливо за єпископа Йоасафа Горленка (1748-1754 рр.), та освітні проблеми. Білгородська єпархія постала на неодноманітному прикордонні у 1667 р. і мала своєрідний поділ на «українську» та «російську» частини. Упорядкування церковного життя співпало з відкриттям навчального закладу - «колегіуму», що був перенесений з центру єпархії до «українського» Харкова. Однак помірковані успіхи «конфесіоналізації» та освіти сприяли соціальному обмеженню у доступі до освіти і потребі у світському навчальному закладі.

Ключові слова: церква, конфесіоналізація, Харківський колегіум, освіта, єпархія, Синод.

Історія Церкви та релігійного життя на сьогодні є однією із частих тем досліджень. Особливо складним це питання виглядає в контексті початку секуляризаційних перетворень XVIII ст., коли світське життя поволі робиться домінуючим. До того ж останнім часом актуалізується проблематика прикордоння: місце зустрічі та зіткнення, формування й занепаду ідентичностей.

Слобідська Україна - історико-культурний регіон українсько-російського помезж'я - виявляється надзвичайно цікавою територією для наукового розгляду; належну увагу на сьогодні варто приділяти історії Церкви, особливо у час формування згаданого регіону та втрати ним певної прикордонності. У зв'язку із цим особливо цікавим видається час існування козацьких автономій Слобідських полків, зокрема останні десятиліття їхнього традиційного устрою й поступова інтеграція регіону до російських імперських структур. Характер взаємодії держави та церкви досить показовий у таких процесах.

Після 1917 р., остаточного відокремлення Церкви від держави історія православної церкви на сході України (особливо щодо XVII-XVIII ст.) так і не здійснила жодного методологічного прориву й не зазнала оновлення навіть «позитивного знання». Ця історіографічна лакуна дуже відчутна порівняно із сучасними студіями, присвяченими сусідній Київській митрополії [10; 27; 41]. І загалом в історії церкви України такий пробіл дуже помітний. Через ці проблеми схарактеризувати особливості «української церкви» в минулому досить складно. Напевно, класичною тут можна вважати велику роботу Костянтина Харламповича про «Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь», де Білгородській єпархії відведене лише певне місце в загальному огляді синодальних єпархій [35, с. 543-545].

Маслійчук Володимир Леонітович - кандидат історичних наук, докторант Харківської державної академії культури (Україна).

Прагненням відобразити особливості церковного життя та його українські елементи позначений і розділ популярної праці Дмитра Багалія «Історія Слободської України» (1918) [3, с. 176-187], однак цим дослідження й обмежуються. У найвідоміший розвідці з історії української Церкви Івана Власовського (що сам був родом зі Слобожанщини) розділ про Білгородську єпархію відсутній, наявні лише детально переказані відомості про діяння канонізованого Йоасафа Горленка [4, с. 86-91]. Унікає теми історії парафій Білгородської єпархії й доволі докладний підручник із історії Церкви та релігійної думки в Україні (1994 р.), там лише зауважено про особливості вибору дяків на Слобожанщині у XVIII ст. [9, с. 135]. Вивчення церковного життя та його особливостей допоможе, хай і не стовідсотково, дати відповідь на питання, чому саме схід України, саме Харків став із другої половини XVIII ст. основним світським навчальним центром, чому церква та церковна освіта виявилися тут здатними до змін.

Слобідські полки (Сумський, Охтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький) оформилися в другій половині XVIII ст. на базі мешкань українських переселенців на малозаселеній території прикордоння Московської держави. Разом із іконами та книжками, церковними речами переселенці переносили й особливі церковні звичаї та традиційні уявлення [3, с. 176-178], що пізніше отримали у науковців назву «церковна побожність». Можна говорити про культурну єдність Гетьманщини та слобідських полків, панування православної церкви та особливих церковних звичаїв. Однак, як і в політичному контексті, основні відмінності спостерігалися в системі підпорядкування. За церковним підпорядкуванням населення слобідських полків підлягало з 1667 р. Білгородській єпархії (митрополії). Саме утворення окремої церковної одиниці підкреслювало потребу в більшому контролі над суперечливим церковним життям на прикордонні, що його планувалося виділити з Патріаршої області Білгородської митрополії ще 1657 р. (туди навіть переведено крутицького митрополита Пителима) [12, с. 155-156], [171]. Прагнення не було певний час реалізоване через «непостоянство времени». Білгородська митрополія все ж була відкрита рішенням великого Московського собору 1666-1667 рр., котрий істотно реформував московську православну церкву. Але втілення задуму почалося в 1665 р. під час приїзду до Москви мстиславського єпископа Мефодія (Филимоновича), місцеблюстителя Київської митрополії. Мефодій просив для себе єпископства в новоутвореній Білгородській єпархії. Уже в лютому 1667 р. гетьман Іван Брюховецький, щоб позбутися надокучливого мстиславського єпископа, писав, що бажано, аби той перебував не «на Україні», а в білгородському повіті. А на соборі в Москві Мефодій доводив потребу віддати йому білгородську кафедру, оскільки всі слободи в Білгородській окрузі заселені «малоросами», котрі бажать, щоб ними керував Мефодій і присилали до Києва своїх представників, а мстиславська кафедра убога та забрана у Мефодія митрополитом Йосифом Тукальським. Вочевидь, у Мефодія на слободах була рідня, зокрема, настоятель Успенської церкви в Харкові протопоп Захарія Филимонович [33, с. 124]. Але Московський собор вирішив інакше й призначив

білгородським «митрополитом» сербського біженця Феодосія, зменшуючи таким чином київський вплив [36, с. 193, 202-203]. Тобто населення слобідських полків, маючи глибокі церковні та релігійні традиції (це виявилось в наявності братств, своєрідних «шкіл» та шпиталів при церквах, особливій святості ікон та відзначенні релігійних свят [33, с. 102, 133-135, 173, 264, 303, 304], [34, с. 132-142] тощо), було незалежним від Київської митрополії, що досить-таки явно зазвучало під час суперечок за церкви містечка Котельви - містечка, приєднаного до Охтирського слобідського полку внаслідок «змови» після 1708 р. [31, с. 115-116].

Білгородська єпархія була доволі своєрідним утворенням, вона поєднувала церкви й монастирі понад Білгородською лінією, заходячи на південь і північ (до Курська), тобто відбулося зіткнення традицій - тих, що склалися в православ'ї в Речі Посполитій часів Контрреформації, й тих, які були притаманні прикордонній спільноті московської митрополії. Ця порубіжна «зустріч» характеризувалася низкою казусів та непорозумінь [1, с. 81-82], [6, с. 166-167]. Білгород був адміністративним центром досить великих терен прикордоння, що включало й питома російські анклав, і слобідські полки. Перші спроби впорядкувати богослужіння та церковні практики в Білгородській єпархії припадають на час очолення кафедри митрополитом Аврамієм. Аврамії прагнув уніфікувати церковну службу в різномірній єпархії наприкінці 80-х рр. XVII ст., тому розіслав інструкцію щодо ведення служби, де, приміром, зазначив, що немовлят при хрещенні слід занурювати у воду, а не просто поливати (як було в українських церковних звичаях) [11, с. 8-9].

Однак намагання зробити з Білгорода потужний адміністративний церковний центр прикордоння були не зовсім удалими. Незрідка ієрархи мали більший пієтет до південнішого й близького географічно Харкова, а володіння білгородського єпископа розташовувалися в українському селі Грайвороні. Власне, такий вибір місцевого єпископату не є дивним. Зокрема, упродовж 30-х-50-х рр. (і аж до 1763 р.) білгородську кафедру очолювали постаті, пов'язані так чи так із Київською академією (за винятком Антонія Чернавського та Петра Смілича, біографії яких досить суперечливі), «малоросійські» сановники.

Таку увагу до Харкова як найближчого до Білгорода полкового центру вперше проявив білгородський єпископ Єпифаній Тихорський. Вочевидь, Єпифаній Тихорський був вихованцем Києво-Могилянської академії, прихильником київської традиції у православ'ї та знайомим Феодана Прокоповича [23, с. 18-20], автора Духовного регламенту та взагалі нових правил у російській православній церкві. У цьому контексті єпископ Єпифаній постав ініціатором певних зрушень в єпархії у бік дисциплінування, поширення освіти й місіонерської діяльності, бюрократизації (запровадження сповідальних книг та консисторії, власне, сама документація збереженого архіву Білгородської єпархії розпочинається від часу єпископства Тихорського). Тобто йшлося про наведення ладу в церковних справах і початки «синодалізації», запровадження централізаторських практик й уніфікації церковного життя. Та найзначнішою справою єпископа стало заснування «школи» у Білгороді. Її було відкрито 1722 р. в Білгородському

Миколаївському монастирі замість циферної школи, що існувала там. Однак через кілька років прерогативу для розташування закладу було надано Харкову.

У 20-ті рр. князь і командуючий російськими військами на Україні Михайло Голицин визначив Харків як центр перебування Української дивізії, а єпископ Єпифаній Тихорський переніс туди з Білгорода згадану «слов'яно-латинську школу», взоровану на Київську академію. Ця нова іпостась Харкова як церковного центру, вочевидь, мала певне продовження й надалі: із одного боку йдеться про досить важливі ініціативи Церкви («школи» та низка духовних закладів), а з другого - про певну віддаленість єпископської кафедри. Однак центри єпархій, принаймні, у Києві та Чернігові, мали розгалужену систему монастирів та власні друкарні. Відсутність друкарні на досить великому просторі Білгородської єпархії відіграла свою роль, ставлячи духовенство та монастирі у велику залежність від інших єпархій. Проте вибір Харкова пояснювався ще й тим, що в самому середмісті велика Покровська церква стояла порожньою (вона була приєднана до школи 1729 р. з утворенням, на прохання Тихорського, Покровського монастиря подібно до училищних монастирів Києва та Москви). Поруч Тихорський викупив першу велику харківську кам'яницю, що належала колишньому місцевому полковнику Лаврентію Шидловському [23, с. 23-24, 28]; [30, № 11, с. 648]. Слід зазначити, що Тихорський, як свідчать документи єпархії, дуже активно взявся набирати учнів до колегіуму. Основні накази єпископа щодо «шкіл» 1722-1731 рр. - це стягування до навчання священицьких дітей, всуціль до покарання священиків, що не віддавали чад до «школи» [38, оп. 1, спр. 12, 64, 71, 241, 245, 265, 273, 363]. Тихорський діяв у своєму відомстві передусім серед кліру, і лише один документ 1726 р. свідчить про те, що навчатися могли люди будь-якого стану (йшлося про підтвердження єпископом документа щодо відкриття Академії наук у Петербурзі [38, оп. 1, спр. 200, арк. 1]). Натрапляємо також на цікаву ремарку в донесенні Тихорського до Синоду в 1729 р. про те, що в школах навчаються не лише попівські та причетницькі, але й інші «господские и мещанские дети, слободских и малороссийских городов многое число» [30, № 11, с. 648]; такий характер «шкіл» робив їх схожими на навчальний заклад, названий на початку 30-х рр. за єзуїтським взірцем, - колегіум. Зв'язок із Київськими митрополією й академією підтверджувався як початковим набором учителів із Києва та Київської єпархії, так і подальшим поповненням учительського складу [23, с. 57], [30, № 11, с. 654-655].

Бажання Тихорського виховати духовенство вирізняє, напевно, цей заклад як передусім «духовну академію». Доклав зусиль єпископ і до організації фінансування колегіуму, визначивши, що на школу мають іти прибутки від шанованих в єпархії ікон, передусім Каплунівської ікони Божої матері. Не без сприянь Голициних, нова імператриця Анна Іоанівна 16 березня 1731 р. затвердила існування колегіуму (саме як колегії - доступної не лише для духовенства, але й для решти верств «учить всякого народа и звания детей православных») та його невеликі маєтності жалуваною грамотою [21, № 5716, с. 375]. Відомі й зв'язки Тихорського з харківською козацькою старшиною: 24 червня 1730 р., на

прохання полковника Григорія Квітки, преосвященний Єпифаній служив службу в полковницькому помісті, селі Основа під Харковом [33, с. 168]. Прив'язаність єпископа до «малоросійського» Харкова була очевидною.

Важливою заслугою наступника Тихорського Досифея Любимського стало перенесення до Харкова та колегіуму бібліотеки відомого ієрарха Стефана Яворського, що насправді була заповідана Ніжинському Благовіщенському монастиреві [22, с. 176-177] (де Єпифаній Тихорський свого часу був ігуменом, можливо, це відіграло певну роль). Єпископ Тихорський відомий і відрядженням студентів колегіуму на навчання за кордон у «німецькі краї» (зокрема, Кирила Флоринського) [14, с. 621] тощо. Уся ця діяльність робить Тихорського чи не найвидатнішою церковною постаттю Слобідської України XVIII ст. Однак і його наступник Досифей Любимський відомий своїми заходами щодо залучення священиків до освіти та гоніннями євреїв, але усунений від очолення кафедри через доноси (зокрема, й ректора колегіуму) [11, с. 41], [34, с. 10-11].

Та найталановитішим продовжувачем справи Єпифанія Тихорського на кафедрі виявився Петро Смілич (1736-1744): саме за його єпископства знову спостерігаємо інтенсивне втручання єпископської влади у справи освіти священиків. Значущим кроком стало перенесення у 1739 р. (на певний час) колегіуму до єпископської резиденції в селі Грайворон через те, що в Харкові поширювався мор [30, № 11, с. 644]. З ініціативи Смілича в колегіумі почали викладати нові мови (зокрема, німецьку) [30, № 21, с. 532] (загалом у планах єпископа було відкриття класів німецької та французької мов, математичного, геометричного, архітектурного, історичного та географічного; реалізація цього проекту була б надзвичайною подією на цьому просторі). Такі нововведення відбулися практично одночасно з Київською академією, і до Харківського колегіуму були запрошені іноземні викладачі. Ця практика, вочевидь, тривала й надалі [25, с. 73-80]. Тобто тема Харків-Київ у питаннях освіти виникла не з відкриттям Харківського імператорського університету, а була закладена ще в середині XVIII ст., хоча Київ і мав істотні переваги (власне, і за розмірами міста й кількістю студентів). Водночас слід також визнати, що Білгородська єпархія, порівняно з єпархіями Київської митрополії, поступалася за кількістю монастирів та церков лише Київській; Чернігівська й Переяславська єпархії, а відповідно, й колегії в центрах цих єпархій були досить-таки невеликими. Єпископ Смілич сприяв відкриттю початкових шкіл у «російських частинах єпархії» в Старому Осколі, Курську (хоча, можливо, та школа була відкрита ще єпископом Досифеєм Любимським у 1733 р.), Білгороді [38, оп. 1, спр. 473, 805, 806, 847], де викладали «фору, інфіму, граматіку і синтаксиму», - зважмо, не зовсім удало, бо 15 травня 1741 р. ті школи ліквідовані наказом Синоду, а всіх учнів переведено до Харківського колегіуму [16, с. 428]. Про перипетії зі школами в північній частині єпархії досить детально розповідає Микола Стеллецький [30, № 14, С. 99-100; № 18, с. 353, 349-350]. Тут, вочевидь, знову відіграла роль прив'язаність єпископа до Харкова: учнів колегіуму Смілич захищав від постоїв війська та клопотався, щоб військових не розташовували у дворах,

де мешкають колегумці. Водночас про школу в Білгороді зазначав, що там учні мають «совершенное в науке помешательство» і час для науки проводять «праздно». Але, як видно із пізнішого документа, «семінарії» в Курську та Старому Осколі усе ж збереглися на 1748 р. [18, с. 185]. Як і попередники, Петро Смілич наполягав, аби священницькі діти навчалися в колегумі, запроваджуючи переписи цих дітей заради контролю за їхнім навчанням, зберігся такий перепис щодо околиць Харкова 1738 р. [38, оп. 1, спр. 474, арк. 1-5]. Однак низка заходів для залучення учнів до колегуму істотного успіху не мала, а за єпископа Антонія Чернавського в липні 1744 р. заняття в колегумі взагалі припинилися через малу кількість учнів [30, № 18, с. 350].

Саме за часів Смілича спостерігаємо істотну проблему в єпархії - неофіційний поділ її на великоросійську та малоросійську частини, причому малоросійська частина (вочевидь, слобідські полки) була недостатньо обчисленою. 3 травня 1740 р. Синод навіть вимагав від білгородського єпископа обліку не лише великоросійського духовенства, але й «малоросійського» [14, с. 358]. Власне, при обчисленні кількості духовенства й дітей кліру вища церковна влада змушена була зважати на місцеву специфіку й вимагати «порознь» письмові форми щодо перепису великоросійського та малоросійського духовенства [15, с. 98], [37, оп. 1, спр. 266, арк. 1]. У канцелярії єпископа зробили важливу заувагу щодо особливостей соціального устрою церковного життя «малоросійської частини»: «при тех церквах дьячки и пономари бывають, по черкасскому обыкновению, из найму, а не определенные» [15, с. 104], однак усе ж визначили кількість малоросійського духовенства та священницьких дітей [15, с. 104]. Поняття «малоросійські», яке стосувалося нижчого кліру (дьяків та причетників), найнятих громадою і не «рукоприкладних» єпископом, зберігалося й на початку 60-х рр. XVIII ст. [37, оп. 1, спр. 596, арк. 2, 3, 8, 18]. У документації Синоду поняття «малоросійський» щодо Харкова й Харківського колегуму зустрічається неодноразово [15, с. 374], [18, с. 186] («священнослужители в малороссийских слободах») [22, № 1423, с. 134-135] (Білгородська єпархія названа серед «малоросійських»).

Цей сюжет відіграє неабияку роль не лише для визначення порубіжжя, а й у контексті початків іншувань та сепарації саме на прикордонні. Як не дивно, спостерігаємо таку ситуацію саме в церковній сфері. З огляду на «малоросійські впливи» на церковне життя, усе це не видається чимось надто винятковим, проте цілком можливо, важливим щодо подальших виокремлень. Окрім усього, на території єпархії був розташований Зміївський монастир, що підлягав не місцевому єпископу, а Києво-Печерській лаврі [20, с. 58]; це, вочевидь, також ілюструвало певний вплив «київського церковного життя».

Але водночас можна бачити й задіяння «Білгородської семінарії» (Харківського колегуму) у загальносинодальних практиках і загалом у справах Синоду щодо освіти духовенства. Такі практики, слід визнати, незрідка є доволі показовими. Так, наприклад, на вимогу синоду семінарії (окрім Київської митрополії) у 1746 р. подали список учнів, котрі вже могли б обійняти священницькі посади. На тлі «російських»

семінарій (що мали по кількадесят «студентів») і навіть Московської «греко-латинської» академії в Білгородській єпархії «харківські училища», «называемые славяно-латинской академией» мали певний успіх, бо запропонували 27 студентів від 16 до 27 років, уже готових обійняти священницькі посади (10 - із класу богослов'я та 17 - із філософії) [17, с. 198]. Так само без «семінарій» єпархій Київської митрополії, а з «великоросійських» семінарій та Білгородської (Харківської) у 1755 р. набирали перших студентів для Московського університету [22, № 1421, с. 132-133]. Тобто «харківські училища», як видно, були усе ж дуже залежними від синодальних загальних указівок, що виявлялося й надалі. Але характер порубіжжя знову відіграв певну роль, задіяність Харківського колегіуму в латинських «практиках», його подібність до «шкіл» Київської митрополії важили для сприйняття цього колегіуму як «малоросійського» і залучення його студентів (як і з Київської Академії, з Переяславського й Чернігівського колегіумів) до вивчення медицини [22, № 1371, с. 60-61] (як добре обізнаних із латиною).

Усі спроби цих впливових єпископів уніфікувати церковні справи та поширити освіченість серед духовенства - запізнений крок порівняно з європейськими країнами. Ці заходи отримали назву «конфесіоналізації» [41]. На відміну від конфесіоналізації протестантських та католицької церков, «конфесіоналізація» на наших землях передусім передбачала «стандартизацію літургії, підвищення освітнього і культурного рівня духовенства», про неї слід вести мову як про могутній інкорпораційний імперський чинник [8, с. 54]. Але на просторі порубіжжя ці заходи пов'язані з низкою особливостей.

До 40-их рр. XVIII ст. велика територія прикордоння поступово втратила значення передового форпосту, вона більше не сприймалася окраїною, соціальні відносини впорядковувалися. Церква була одним із інститутів для цього впорядкування. Тому реформи Петра Смілича мали своє продовження після 1742 р. Услід за шестирічним правлінням Антона Чернавського (1742-1748 рр.) кафедру до 1775 р. очолювали колишні викладачі Києво-Могилянської академії чи інших «духовних шкіл», що надавали освіті досить важливе значення [35, с. 543-544]. Найяскравішим керівником єпархії та реформатором церковного життя виявився Йоасаф Горленко, канонізований Російською православною церквою 1911 р. Значення цієї постаті в українській церковній історії далеко не однозначне, хоча, слід віддати належне, бібліографічні джерела щодо його діяльності доволі численні та інформативні [32, с. 293-296].

Окрім усього, Йоасаф був дуже пов'язаний із родиною Квіток (його сестра Параскева - дружина ізюмського полковника Івана Квітки), тобто з одним із найвпливовіших старшинських родів у слобідських полках. Нововведення Йоасафа мали істотне інтелектуальне підґрунтя й відігравали уніфікаційну роль. Реформи єпископа в сучасній історіографії практично не висвітлені, лише історики Церкви Філарет (Гумілевський) та Амфіян Лебедев [11, с. 79-115], [33, с. 11-18] доволі ретельно описують діяльність Йоасафа, хоча, здається, саме єпископськими заходами як удалими, так і невдалими було підкреслено особливості церковного життя на цих землях. Горленко

відомий і своїми архіпастирськими подорожами, й досить частим перебуванням у Харкові (на диспутах у колегіумі чи в родині сестри, бо маєтність Квітки - село Основа - розташоване поруч із Харковом [34, с. 11-12]). Часто святителю приписують не властиві йому вчинки й перебільшують значення його діяльності. Це стосується, зокрема, історії про «знищення книжок київського та львівського друку», які преосвященний наказав зібрати по церквах. Захід Йоасафа був спрямований проти «латинників», тобто мав виразний конфесіоналізаційний характер [29, с. 596-597]. Але значна частина книжок усе ж залишилася при церквах, що відзначали й у ХІХ, і в ХХ ст. [33, с. 26-28, 35, 81, 122-123, 186], [34, с. 139-140], діяльністю Йоасафа та його наступників пояснювали їхню доволі невелику кількість. У руслі таких реформ Йоасаф у наказах про пости боровся з протестантами, особливу увагу звертав на забобони й намагався контролювати причастя у циган. Та основну боротьбу Йоасаф розпочав на місіонерській освітній ниві.

Щойно обійнявши посаду, Йоасаф одразу ж упритул зайнявся освітою духовенства. 14 травня 1749 р. він видав розпорядження про продаж священникам «книг учительных» (катехитів) [29, с. 554-555 (док. 10)] і, як видно, надалі вимагав від священників доброї обізнаності із цим матеріалом усучіль до покарання тих, хто не вивчив змісту [29, с. 600-601]. Один із його указів від 15 січня 1750 р. про заміщення священницьких та дяківських посад включав вимогу про грамотність претендентів [29, с. 588-589 (док. XXVIII)]. Однак священники часто давали дітям основи грамоти вдома, або їхні чада навчалися писати й читати при духовних правліннях, тож, аби централізувати освітню сферу, слід було ліквідувати інакші, ніж колегіум, освітні практики.

Окрема тема - взаємини Горленка з колегіумом. Відомо, що в січні 1750 р. діяч клопотався про отримання підвод для перебудови шкільного приміщення і дав на це благословення [28, с. 232], сприяв ремонту будівель [30, № 11, с. 661], допомагав також у кількох справах учителям та учням закладу [28, с. 238-239], [29, с. 563, 565, 630-631]. 1751 р. на території колегіуму (як на сакральному місці) за розпорядженням єпископа поховано єрусалимського архімандрита Мелетія, що помер у Харкові [29, с. 610-611]. Йоасаф був присутній на іспитах у колегіумі, а під час опису майна після смерті єпископа виявлено 21 книжку з колегіумської бібліотеки [29, с. 689-691]. Але важливішими є зусилля Горленка із залучення учнів, дітей священників. Наявна документація свідчить, що, приміром, одного священника було покарано батогами за невідрядження сина до школи, а на одного пономаря накладено штраф [29, с. 622, 624-625].

Саме ця освітня проблема була однією з найбільших, із нею не могли нічого вдіяти церковна влада й керівництво колегіуму. Неприїзд і втечі учнів описані в численній документації [24], [5, с. 108-112]. На 1744 р. уже були встановлені штрафи з батьків-священників (за хлопчиків від семи до п'ятнадцяти років) за кожний пропущений місяць. Ректор Гедеон Антонський 28 квітня 1748 р., наприклад, писав, що в школах навчається лише 23 учні, приїхали та втекли 36 чоловік, а 219 дітей із реєстру взагалі «до школи» не з'явилися [18, с. 185-186]. Заходи із залучення дітей кліру

до науки тривали й надалі, збереглися доволі кумедні документи. Приміром, натрапляємо на розписку дячка Покровської церкви зі слободи Старої Водолаги Федора Дмитренка 1762 р., що він зобов'язується сам навчати сина грамоти до восьмирічного віку, а потім віддасть до колегіуму в 1764 р.; якщо ж не виконає цієї обіцянки, то буде оштрафований [37, оп. 1, спр. 652, арк. 1].

Останнім впливовим єпископом у Білгороді перед скасуванням слобідських автономій був Йоасаф Миткевич. Через однакове ім'я його часто плутають із Йоасафом Горленком. Це стосується й цікавого листа про зневагу вищих чинів російської православної церкви до «малоросіян» у контексті посідання останніми єпископських кафедр (як довів К. Харлампович, такий лист 1763 р. написав Миткевич, а не Горленко [35, с. 488-489]). Миткевич мав великий досвід роботи в навчальних закладах, зокрема, був ректором Новгородської семінарії [20, с. 323]. Одним із найпопулярніших заходів цього єпископа вважається вимога від 15 жовтня 1760 р. щодо відкриття шкіл при всіх духовних правліннях - як наслідок скарги ректора колегіуму Костянтина Бродського про непідготовленість священницьких дітей до навчання у Харківському колегіумі [30, № 19, с. 413] (хоча найвідомішим кроком єпископа з погляду історичної перспективи стало запрошення на викладання до класу піітики мандрованого вчителя Григорія Сковороди [7, с. 1350], [13, с. 94-96]).

Однак саме із часів єпископства Йоасафа Миткевича та ректорства Костянтина Бродського збереглися (хоч і в поганому стані) досить змістовні реєстри студентів 1759 та 1762 рр. Упадає в око, що вже на той час колегіум переважно мав духовний характер: левову частку студентів складають представники духовенства, при цьому списки класів ведуться за протопопіями Білгородської єпархії (невелика кількість учнів із інших єпархій значиться окремо). Другим, не менш важливим моментом є те, що існувала категорія «вільних» слухачів, тобто людей недуховного стану та представників інших єпархій (переважно із сусідньої для слобідських полків Полтави). Зовсім невелика кількість таких «вільних» і «чужих» учнів (у межах 10-12%) дозволяє говорити про втрату на той час «усестановості» та перетворення колегіуму практично на регіональний і доволі схоластичний навчальний заклад. Важко пояснити, що призвело до такої обмеженості, - відповідна політика керівництва чи об'єктивні внутрішні соціальні процеси, пошук представниками вищих прошарків нових засобів для освіти, розвиток колегіумів на території Київської митрополії. У всякому разі, наявність нового світського закладу на базі колегіуму була би виправдана саме в Харкові, топосі, віддаленому від єпископської кафедри, і водночас місті з авторитетним навчальним закладом, базу якого можна було використати для дворянської освіти та освіти нового чиновництва під час важливих політичних та соціально-економічних реформ у регіоні.

Основне питання, що виникає при характеристиці заходів Горленка, його попередників та наступників, - питання про ефективність цих дій. Стає очевидним: результати були доволі незначними, однак важливо, що такі

заходи все ж мали місце, особливо дії щодо уніфікації церковного життя, освіти священицьких дітей, місіонерська опіка паствою - усе це тривало повсякчас і навіть у другій половині XVIII ст. Знаходимо такі цікаві постанови, як заборона 1770 р. «черкасам» - дітям священиків та й світським учням колегіуму - ходити до храму з певними зачісками (слід було не підстригати, а відрощувати волосся) [38, оп. 1, спр. 823, арк. 1, 2] за часів єпископства Самуїла Миславського. Подібну інструкцію, де містилися зауваги на цю ж тему, видано в Київській митрополії 1788 р., уже за митрополита Самуїла Миславського [26, с. 143-144].

Однак у церковному житті, зокрема, у контексті впорядкування й уніфікації церковних практик, у слобідській частині Білгородської єпархії сталися ще кілька значних подій, пов'язаних із особливостями імперської церковної політики, особливо за часів Єлизавети Петрівни з її відомими стосунками з «малоросами». Мали місце великі будівельні проекти (не без сприяння преосвященного Йоасафа Горленка), наприклад, забудова Успенського монастиря біля Сум полковником Яковом Шубським. Яків Шубський, уродженець слободи Білки Охтирського полку, ще дитиною потрапив до придворної капели в Петербурзі. Але, втративши красу голосу, у старшому віці став читцем, а згодом і титарем придворної церкви, здобув чини й набув статків. Зробившись так само титарем Сумського Успенського монастиря, де був ченцем його батько, Шубський упродовж 1750-1760-х рр. спонсорував спорудження (і керував ним) тут кам'яних будівель (кілька церков, велика дзвіниця) та огорожі, помпезних іконостасів. Після смерті імператриці Єлизавети Яків Шубський покинув Петербург і став слобідським поміщиком, а потому й архимандритом у «своєму» монастирі [34, с. 112-113] (що доволі типово й для «територій» Речі Посполитої). Власне, Шубський багато в чому повторив кар'єру іншої знакової для історії слобідських полків постаті - Тимофія Надаржинського (а потім і його дружини Катерини), духівника царя Петра Першого. Надаржинський отримав як пожалування велике село Тростянець в Охтирському полку і через певний час під іменем Товії став ігуменом Охтирського Троїцького монастиря, який забудовував своїм коштом [34, с. 71]. Будови Шубського були, напевно, найзначнішим будівництвом на цих територіях.

Пов'язані з оточенням імператриці Єлизавети й самою імператрицею (що відвідувала Охтирку в 1744 р.) спорудження архітектурної новації - великого Покровського храму в місті (1754-1768) [34, с. 106] - і «запровадження» практики шанування ікони Охтирської Божої матері [19, с. 481-482; 931-962] та численне паломництво перетворили Охтирку на найбільш заселене місто Слобідської (а можливо, й усієї Лівобережної) України [2, с. 99-100]. Такі світські втручання мали неабиякі наслідки й водночас свічили про певний вплив столиці на церковне життя та пов'язані з ним процеси. Тобто підстави для майбутніх змін у цьому житті були, а реформування з утручанням імперських вельмож було очевидним.

Власне, підсумовуючи, висловимо гіпотезу, що «конфесіоналізація» (чи, швидше, уніфікація) на території Білгородської єпархії була до певної

міри успішною. На територіях Київської митрополії панували колишні «річпосполитські цінності» та мали місце інші особливості церковного життя. Спроби реформування й насадження імперських принципів були не зовсім удалими; церковна влада на Гетьманщині мала власні позиції та «опозиційність» до певних синодальних практик, втручання світського елемента було дуже відчутним. Можливо, ситуація на прикордонні дещо відрізнялася, хоча й включала згадані процеси. Становище порубіжжя й зустрічі культур робило з терен Білгородської єпархії непоганий простір для експерименту (що відбилосся й на освітній сфері - порівняно невеликою часткою світського в Харківському колегіумі). Людмила Посохова досить докладно розглядає це питання й робить влучний висновок, що найбільше світського елемента було в класах риторики й поетики і вони практично відсутні у найвищому богословському класі [23, с. 46-47] (хоча наявність деяких «світських» учнів спостерігаємо й у богословському класі за списком 1759 р. - йдеться про Якова Білчанського, сина козака з Полтави, та Василя Квітку й Петра Куколевського, дітей слобідських старшин [36, оп. 1, спр. 2104]). Світські слухачі лише вивчали «основи наук», а коли справа доходила до «спеціалізації» (класів філософії чи богослов'я), спадковості статусу й посади, кількість світських учнів зменшувалася. Але слід зауважити родинні зв'язки представників місцевого кліру та слобідськоукраїнських козацьких старшин, про що свідчать прізвища священницьких дітей, які навчалися в колегіумі: Гнідичі, Двигубські, Ковалевські мають, напевно, «старшинське походження» (подібні прізвища у представників місцевих шляхетних родин). Уведенням до програми колегіуму світських дисциплін («класів») можна було вирішити низку проблем: використовуючи потужності «духовної колегії», запровадити освіту для дворян, для світського елемента - майбутніх чиновників та військових; інша річ, настільки б це викликало опір у місцевого кліру і де знайшлися б належні викладачі та, власне, і учні.

Такі поступові успіхи «конфесіоналізації» та брак світської освіти «ставили під удар» колегіумську освіту саме на теренах, найпридатніших для імперського експерименту, на заплутаному в практиках порубіжжя; зародки майбутніх секулярних процесів добре проявлені саме на цих суперечливих територіях ще з 20-х рр. - поч. 60-х рр. XVIII ст. Перспективи майбутніх досліджень із історії церкви з погляду прикордонних суперечностей вимальовуються досить чітко.

1. Альбовский Е. Харьковские казаки: вторая половина XVII ст. (по архивным источникам). - 1-я книга, 1-го тома «Истории Харьковского полка» / Евгений Альбовский. - Харьков : Частный музей городской усадьбы, 2005. - 200 с., илл.

2. Багалея Д. И. Описание Слободско-Украинской губернии с предисловием Д. Багалея / Дмитрий Багалея // Харьковский сборник. - Вып. 3. - Харьков, 1889. - С. 67-111.

3. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Дмитро Багалій. - Харків : Основа, 1991. - 256 с.

4. Власовський І. Нарис історії української православної церкви / Іван Власовський. - Т. III (XVIII-XX ст.). - Нью-Йорк, 1957. - 390 с.

5. Водолажченко О. З історії Харківського колегіуму в XVIII віці / Ольга Водолажченко // Наукові записки катедри історії української культури. - Харків, 1927. - С. 107-122.

6. Гоголева А. А. Местная власть в Острогожском уезде во второй половине XVII - начале XVIII в. : Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук / Алла Гоголева. - Воронеж, 2005. - 241 с.
7. Ковалинський М. Життя Григорія Сковороди. Писана 1794 г. в древнем вкусе / Михайло Ковалинський / Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Упор. Л. Ушкалов. - Харків : «Майдан», 2011. - С. 1343-1386.
8. Кравченко В. Харьков/Харків: Столица Пограничья / Владимир Кравченко. - Вильнюс, 2010. - 358 с.
9. Крижанівський О. П. Історія церкви та релігійної думки в Україні : У трьох книгах / Олег Крижанівський, Сергій Плохій. - Книга 3. Кінець XVI - середина XIX ст. - Київ : Либідь, 1994. - 324 с.
10. Ластовський В. Історія православної церкви в Україні наприкінці XVII - у XVIII ст.: історіографічні аспекти / Валерій Ластовський. - К. : Логос, 2006. - 276 с.
11. Лебедев А. Белгородские архиереи и среда их архиепископской деятельности / Амфиан Лебедев. - Харьков, 1902. - XIV. - 288 с.
12. Николаевский П. Ф. Патриаршая область и русские епархии в XVII в. / Петр Николаевский // Христианское чтение. - 1888. - № 1-2. - С. 150-189.
13. Ніженець А. На злам двох світів. Розвідка про Г. Сковороду і Харківський колегіум / Анастасія Ніженець. - Харків : Прапор, 1970. - 208 с.
14. Описание документов и дел, хранящихся в архиве святейшего Синода. - Т. XVIII (1738 г.). - Петроград, 1915. - 2628 с.
15. Описание документов и дел, хранящихся в архиве святейшего Синода. - Т. XIX (1739 г.). - Спб., 1913. - 998 с.
16. Описание документов и дел, хранящихся в архиве святейшего Синода. - Т. XXI (1740 г.). - Спб., 1908. - 1216 с.
17. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего правительственного Синода. - Т. XXVI (1741). - Спб., 1913. - 1418 с.
18. Описание документов и дел, хранящихся в архиве святейшего Синода. - Т. XXVIII (1748 г.). - Петроград, 1916. - 814 с.
19. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего правительствующего Синода. - Т. XXXII (1752 г.). - Петроград, 1915. - 1312 с.
20. Описание документов и дел, хранящихся в архиве святейшего Синода. - Т. XXXIV (1754 г.). - Спб., 1912. - VIII. - 970 с.
21. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое с 1649 по 12.12.1825. - Спб., 1830. - Т. VIII (1728-1732). - 1024 с.
22. Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. - Спб., 1912. - Т. IV (1753 - 28 июня 1762 гг.). - 619, 24 стб.
23. Посохова Л. На перехресті культур, традицій, епох. Православні колегіуми України наприкінці XVII - на початку XVIII ст. / Людмила Посохова. - Харків, 2011. - 400 с.
24. Посохова Л. «Утеча від науки» (Сторінки повсякденного життя учнів колегіумів України XVIII ст.) / Людмила Посохова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Історія. - Харків, 2006. - Вип. 38 (728). - С. 41-49.
25. Посохова Л. Ю. Харківський колегіум (XVIII - перша половина XIX ст.) / Людмила Посохова. - Харків, 1999. - 168, 8 с.
26. Приказ 1788 г. об обязательном ношении длинных волос детьми священно- и церковнослужительскими // Киевская старина. - 1893. - Т. XLII. - № 7. - С. 143-144.
27. Прокоп'юк О. Духовна консисторія в системі єпархіального управління (1721-1786 рр.) / Оксана Прокоп'юк. - К. : Фенікс, 2008. - 296 с.
28. Святитель Иоасаф Горленко. Епископ Белгородский и Обоянский (1705-1754). Материалы для биографии, собранные и изданные князем Н. Д. Жеваховым. - Киев, 1909. - Т. 1. - Ч. II. Святитель Иоасаф. Сочинения. - С. 151-244.
29. Святитель Иоасаф Горленко. Епископ Белгородский и Обоянский (1705-1754). Материалы для биографии, собранные и изданные князем Н. Д. Жеваховым. - Киев, 1909. - Т. 1. - Ч. III. - С. 245-692.
30. Стеллецький Н. Харьковський колегіум до преобразования его в 1817 г. / Николай Стеллецький // Вера и Разум. - 1895. - № 11. - С. 644-668; № 14. - С. 93-124; № 18. - С. 331-354; № 19. - С. 411-428; № 21. - С. 507-536.
31. Твердохлебов А. Котельва / Александр Твердохлебов // Харьковський сборник. Літературно-научне приложення к «Харьковскому календарю» на 1888 год. - 1888. - Вип. 2. - С. 113-130.
32. Українські письменники. Біо-бібліографічний словник / Уклав Л. Є. Махновець. -

- К. : Держлітвидав, 1960. - Т. 1. Давня українська література (XI-XVIII ст. ст.). - 979 с.
33. *Филарет*. Историко-статистическое описание Харьковской епархии / Филарет. - Харьков, 2004. - Т. 1. - 328 с.
34. *Фомин П.* Церковные древности Харьковского края: историко-археологический очерк / Петр Фомин. - Харьков : Харьковский частный музей городской усадьбы, 2011. - 238 с.
35. *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь / К. Харлампович. - Казань, 1914. - Т. 1. - XXIV, 986 с.
36. Центральний державний історичний архів України в місті Києві (ЦДІАК України). - Ф. 1973. Харківський колегіум.
37. ЦДІАК України. - Ф. 2007. Харківське духовне правління.
38. ЦДІАК України. - Ф. 2009. Білгородська духовна консисторія.
39. *Яременко М.* Київське чернецтво XVIII ст. / Максим Яременко. - Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. - 304 с.
40. *Bruning Alfons.* Unio non est unitas. Polen-Litauens Weg im konfessionellen Zeitalter (1569-1648) / Alfons Bruning. - Wiesbaden : Harrassowitz Verlag 2008. - IX, 411 s.

References

1. Albovskiy Ye. Kharkovskie kazaki: vtoraya polovina XVII st. (po arkhivnym istochnikam). - 1-ya kniga, 1-go toma «Istorii Kharkovskogo polka» / Yevgeniy Albovskiy. - Kharkov : Chastnyy muzey gorodskoy usadby, 2005. - 200 s., ill.
2. Bagaley D. I. Opisanie Slobodsko-Ukrainskoy gubernii s predisloviem D. Bagaley / Dmitriy Bagaley // Kharkovskiy sbornik. - Vyp. 3. - Kharkov, 1889. - S. 67-111.
3. Bagaliy D. I. Istoriiia Slobidskoi Ukraini / Dmytro Bagaliy. - Kharkiv : Osnova, 1991. - 256 s.
4. Vlasovskii I. Narys istorii ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy / Ivan Vlasovskii. - Т. III (XVIII-XX st.). - New-York, 1957. - 390 s.
5. Vodolazhchenko O. Z istorii Kharkivskoho kolegiumu v XVIII vitsi / Olha Vodolazhchenko // Naukovi zapysky katedry istorii ukrainskoi kultury. - Kharkiv, 1927. - S. 107-122.
6. Gogoleva A. A. Mestnaya vlast v Ostrogozhskom uezde vo vtoroy polovine XVII - nachale XVIII v. : Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata istoricheskikh nauk / Alla Gogoleva. - Voronezh, 2005. - 241 s.
7. Kovalinskiy M. Zhizn Grigoriya Skovorody. Pisana 1794 g. v drevnem vkuse / Mikhaylo Kovalinskiy / Skovoroda G. Povna akademichna zbirka tvoriv / Upor. L. Ushkalov. - Kharkiv : «Maydan», 2011. - S. 1343-1386.
8. Kravchenko V. Kharkov/Kharkiv: Stolitsa Pogranichya / Vladimir Kravchenko. - Vilnyus, 2010. - 358 s.
9. Kryzhanivskii O. P. Istoriiya tserkvy ta religiinoi dumki v Ukraini : U trokh knykhakh / Oleg Kryzhanivskii, Sergiy Plokhii. - Kniga 3. Kinets XVI - seredyna XIX st. - Kyiv : Libid, 1994. - 324 s.
10. Lastovskiy V. Istoriiia pravoslavnoi tserkvy v Ukraini naprikintsi XVII - u XVIII st.: istoriografichni aspekti / Valerii Lastovskii. - K. : Logos, 2006. - 276 s.
11. Lebedev A. Belgorodskie arkhieriei i sreda ikh arkipastyrskoy deyatelnosti / Amfian Lebedev. - Kharkov, 1902. - XIV. - 288 с.
12. Nikolaevskiy P. F. Patriarshaya oblast i russkie eparkhii v XVII v. / Petr Nikolaevskiy // Khristianskoe chtenie. - 1888. - № 1-2. - S. 150-189.
13. Nizhenets A. Na zlami dvokh svitiv. Rozvidka pro H. Skovorodu i Kharkivskii kolegium / Anastasiia Nizhenets. - Kharkiv : Prapor, 1970. - 208 s.
14. Opisanie dokumentov i del, khranyashchikhsya v arkhive svyateyshego Sinoda. - T. XVIII (1738 g.). - Petrograd, 1915. - 2628 s.
15. Opisanie dokumentov i del, khranyashchikhsya v arkhive svyateyshego Sinoda. - T. KhIKh (1739 g.). - Spb., 1913. - 998 s.
16. Opisanie dokumentov i del, khranyashchikhsya v arkhive svyateyshego Sinoda. - T. XKhI (1740 g.). - Spb., 1908. - 1216 s.
17. Opisanie dokumentov i del, khranyashchikhsya v arkhive Svyateyshego pravitelstvonnogo Sinoda. - T. XXVI (1741). - Spb., 1913. - 1418 s.
18. Opisanie dokumentov i del, khranyashchikhsya v arkhive svyateyshego Sinoda. - T. XXVIII (1748 g.). - Petrograd, 1916. - 814 s.
19. Opisanie dokumentov i del, khranyashchikhsya v arkhive Svyateyshego pravitelstvuyushchego Sinoda. - T. XXXII (1752 g.). - Petrograd, 1915. - 1312 s.
20. Opisanie dokumentov i del, khranyashchikhsya v arkhive svyateyshego Sinoda. - T. XKhKhIV (1754 g.). - Spb., 1912. - VIII. - 970 с.

21. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Cobranie pervoe s 1649 po 12.12.1825. - Spb., 1830. - T. VIII (1728-1732). - 1024 s.
22. Polnoe sobranie postanovleniy i rasporyazheniy po vedomstvu pravoslavnogo ispovedaniya Rossiyskoy imperii. - Spb., 1912. - T. IV (1753 - 28 iyunya 1762 gg.). - 619, 24 stb.
23. Posokhova L. Na perekhresti kultur, tradytsii, epokh. Pravoslavni kolegiumy Ukrainy naprikintsi XVII - na pochatku XVIII st. / Lyudmyla Posokhova. - Kharkiv, 2011. - 400 s.
24. Posokhova L. «Utecha vid nauky» (Storinky povsiakdennoho zhyttia uchniv kolegiumiv Ukrainy XVIII st.) / Lyudmyla Posokhova // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universitetu imeni V. N. Karazina. Istoriiia. - Kharkiv, 2006. - Vyp. 38 (728). - S. 41-49.
25. Posokhova L. Kharkivskii kolegium (XVIII - persha polovyna XIX st.) / Lyudmyla Posokhova. - Kharkiv, 1999. - 168, 8 s.
26. Prikaz 1788 g. ob obyazatelnom noshenii dlinnykh volos detmi svyashchenno- i tserkovnoslužitel'skimi // Kievskaya starina. - 1893. - T. XLII. - № 7. - S. 143-144.
27. Prokop'yuk O. Dukhovna konsystoriya v systemi eparkhialnoho upravlinnia (1721-1786 rr.) / Oksana Prokop'yuk. - K. : Feniks, 2008. - 296 s.
28. Svyatitel Ioasaf Gorlenko. Yepiskop Belgorodskiy i Oboyanskiy (1705-1754). Materialy dlya biografii, sobrannye i izdannye knyazem N. D. Zhevakhovym. - Kiev, 1909. - T. I. - Ch. II. Svyatitel Ioasaf. Sochineniya. - S. 151-244.
29. Svyatitel Ioasaf Gorlenko. Yepiskop Belgorodskiy i Oboyanskiy (1705-1754). Materialy dlya biografii, sobrannye i izdannye knyazem N. D. Zhevakhovym. - Kiev, 1909. - T. I. - Ch. III. - S. 245-692.
30. Stelletskiy N. Kharkovskiy kollegium do preobrazovaniya ego v 1817 g. / Nikolay Stelletskiy // Vera i Razum. - 1895. - №11. - S. 644-668; № 14. - S. 93-124; № 18. - S. 331-354; № 19. - S. 411-428; № 21. - S. 507-536.
31. Tverdokhlebov A. Kotelva / Aleksandr Tverdokhlebov // Kharkovskiy sbornik. Literaturno-nauchnoe prilozhenie k «Kharkovskomu kalendaryu» na 1888 god. - 1888. - Vyp. 2. - S. 113-130.
32. Ukrainski pismenniki. Bio-bibliografichnii slovnyk / Uklav L. E. Makhnovets. - K. : Derzhlitvydav, 1960. - T. I. Davnia ukrainska literatura (XI-XVIII st. st.). - 979 s.
33. Filaret. Istoriko-statisticheskoe opisanie Kharkovskoy eparkhii / Filaret. - Kharkov, 2004. - T. I. - 328 s.
34. Fomin P. Tserkovnye drevnosti Kharkovskogo kraja: istoriko-arkheologicheskii ocherk / Petr Fomin. - Kharkov : Kharkovskiy chastnyy muzey gorodskoy usadby, 2011. - 238 s.
35. Kharlampovich K. Malorossiyskoe vliyanie na velikorusskuyu tserkovnuyu zhizn / K. Kharlampovich. - Kazan, 1914. - T. I. - XXIV, 986 s.
36. Tsentralnii derzhavnii istorichnii arkhiv Ukrainy v misti Kyevi (TsDIAK Ukrainy). - F. 1973. Kharkivskii kolegium.
37. TsDIAK Ukrainy. - F. 2007. Kharkivske dukhovne pravlinnia.
38. TsDIAK Ukrainy. - F. 2009. Bilgorodska dukhovna konsystoriia.
39. Yaremenko M. Kiivske chernetstvo XVIII st. / Maksym Yaremenko. - Kyiv : Vidavnichii dim «Kyievo-Mogilyanska akademiia», 2007. - 304 s.
40. Bruning Alfons. Unio non est unitas. Polen-Litauen Weg im konfessionellen Zeitalter (1569-1648) / Alfons Bruning. - Wiesbaden : Harrassowitz Verlag 2008. - IX, 411 s.

Маслійчук В. Л.

кандидат исторических наук, докторант Харьковской государственной академии культуры (Украина)

ЦЕРКОВЬ В СЛОБОДСКИХ ПОЛКАХ 20-х - НАЧАЛА 60-х гг. XVIII в.: «КОНФЕССИОНАЛИЗАЦИЯ» И ОБРАЗОВАНИЕ

В статье речь идет об упорядочении и «конфессионализации» украинской части Белгородской епархии и проблемах в образовании населения и клира, в частности. Белгородская епархия возникла на противоречивом приграничье и первое значимое учебное заведение «коллегиум» было перенесено из Белгорода в «украинский» Харьков. Но умеренные успехи упорядочивания церковной жизни приводили к социальной ограниченности образования и потребности в светском учебном заведении при содействии имперской власти.

Ключевые слова: Церковь, конфессионализация, Харьковский коллегиум, образование, епархия, Синод.

Masliychuk V. L.

PhD (History), Doctoral student, Kharkiv State Culture academy (Ukraine)

**CHURCH IN SLOBODSKY REGIMENTS IN THE 20-60's XVIII cent.:
"CONFESIONALISATION" AND EDUCATION**

The article talks about regulation and disciplinasation in Belgorod diocese in 20-60 years XVIII century and educational problems in the diocese. Belgorod diocese stood on the "frontier" in 1667 and had kind of a separation of the "Ukrainian" and "Russian". The separation of the Diocese of Kiev Metropolitan for common religious traditions was political.

Basics of the arrangement of the Church in Belgorod Diocese were reform of the Bishop Epyphaniy Tykhorski. Among these reforms was the creation of the diocese at the center of the educational institution Collegium. Tykhorski in 1726 moved Collegium to the Ukrainian Kharkov not the Bishop centre. Bishop contributed to the formation of the library and links students to study abroad. Type of College involved access to learning the various layers of a priority of children of priests.

Further streamlining and reforming religious practices displayed education. By Bishop Peter Smilych (30-years XVIII cent.) in Collegium introduced the study of secular disciplines (mathematics and new foreign languages), made attempts to open a school in the "Russian part" of the diocese.

Bishop Ioasaf Horlenko (1748-1754) sought to increase the educational level of the priests with the involvement of the children forced to study. Bishop Ioasaf Mitkevich tried to open schools in church regiments. All of these efforts to limit access to education representatives of the prerogatives of the Church.

The imperial policy at the same time was sailing in local church life. Veneration of icons of the Okchtyrka's Mother of God was imperial innovation. Imperial officials have donated heavily to the local church.

Such gradual successes "confesionalisation" and a lack of secular education "put under the blow" of Collegium's education on the territory of useable for the Imperial experiments. The germs of future secular processes well displayed on these controversial areas of 20 - beg. the 60-s XVIII century.

Key words: Church, confesionalisation, Kharkiv Collegium, education, Diocese, the Synod.